

PREPOROD

GLASILO SAVEZA JUGOSLAVENSKIH SREDNJOŠKOLSKIH UDRUŽENJA.

Izlazi svakog 15og u mesecu (oktobar-julij).

Rukopisi, pisma i sve, što se tiče uredništva, se šalje na adresu: Goslar Branko, Ljubljana, Breg 10/II.

MLADI GENERACIJI.

Pozdrav zborovalcem v Varaždinu. Pozvali ste me lansko leto, da pridem med vas v Celje, da prisostvujem vašemu zborovanju. Ni mi bilo mogoče ustreči vaši želji, zato sem letos nepozvan porabil priliko, da sem prišel med vas v Varaždin. Poslal sem vam lansko leto svoj pozdrav v obliki referata o „svobodni misli“, s čimer sem vam hotel povedati nekaj misli o važnih vprašanjih. Letos bi hotel povedati nekaj besedi o vas samih. Cul sem vaše referate in poročila delegatov o delovanju posameznih skupin. Vide-lo se je, da se bavite z dramatikom, z deklamacijami, s predavanji itd. To vse je lepo. V splošnem je bilo vaše delo namenjeno: umetnosti, prosveti in samoizobrazbi. In zdi se mi, da so to tri najvažnejše stvari za vzgojo mladega človeka. Vaša organizacija je še mlada in bo taka ostala, kajti mladini spada mladost: mladost s svojo lepoto in radostjo, zato ji ostanite zvesti. Zivel sem v mestu, kjer je zašla med dijaštvo politična agitacija, posledica je bila: spori, razdor in medsebojno sovraštvo. Vsega tega boste videli v življenju še dovolj. Časi, ki jih preživite v svoji organizaciji, bodo vam ostali v prijetnem spominu: mi vsi se radi spominjamo nanje. Ko se človek pozneje ozre nazaj, presoja s svojega zrelega stališča ono mlado vrvenje, išče dragih svojih znancev po svetu in v splošnem vidi, da je vsak že takrat v mladosti pokazal, kaj bo iz njega. Najbolj človeka veseli, ako je delo, ki smo ga skupno vršili v mladosti, obrodilo sad. Naše tedanje delo za „Prosveto“ je imelo lepe uspehe in vsi se radi spominjamo na ono delo. Istotako je bilo važno naše drobno obrambno delo in nacionalna agitacija. Vse to je obrodilo svoj sad, in danes bo treba to delo vršiti novim razmeram primerno. To delo čaka na vas.

Zdi se mi zelo primerno, da ste se sešli v Varaždinu, v tem starem ilirskem gnezdu. Ko sem se vozil iz Središča po široki ravnini proti Varaždinu, sem ponavljal v sebi spomine na one stare čase, ko so se tod vozili vaši stari prvoborniki. Varaždin je bil „refugium peccatorum“, t. j. pribežališče onih dijakov, ki jih je na Kranj-

skem in Štajerskem zatiral nemški sistem. Tu so se zbirale mlade ilirske glave, ki so pred sto leti nosili v sebi temno slutnjo in nejasno misel današnje Jugoslavije. Težki so bili oni začetki: ni bilo knjig, časopisov, svobode. Zbirali so se po dijaških stanovanjih in so se izpopolnjevali v ilirščini. Tu je bilo spoznanje edinstvi jugoslovenskega rodu mnogo silnejše nego po drugih naših mestih. Stari Varaždin je bil trdnjava v vojni granici, imel je braniti vpad Turkov v notranje dežele, obenem pa se je v njem zbirala tista tuja sila, ki se je pripravljala za vpad na jug. Toda stara pesem poje o Varaždincu, da je „domovine sin“. Po zaroti Zrinjsko-Frankopanski so ti kraji kruto občutili tujo silo. Zato pa je v ilirski dobi baš tu v Zagorju bilo središče novega narodnega gibanja. Zato je Varaždin rodni kraj Kukuljeviča-Saksinskega, tega velikega Ilirca, katerega spominsko ploščo ste videli na njegovi hiši. Dijaške tradicije varaždinske so zelo bogate, o njih vam poroča življenjepis našega Valjavca in Trdine. Poleg Požuna na severu je bil Varaždin eno najsilnejših ognjišč nove slovanske misli v začetku 19. veka. S kolodvora grede ste opazili, da hodite po Jagičevi ulici. Tudi on je rojak varaždinski in zdi se, kot da se je v njem uresničila v jasnosti vsa ona slavistika, ki so o nji megleno sanjali njegovi predniki. Stari varaždinski ilirski program je naše današnje jugoslovanstvo. To bodi prva točka vašega dela. Prijetno je bilo slišati, ko je poročal srbski tovariš, da se je pri njih predavalo o Simonu Gregorčiču. Od naše strani nisem čul, da bi se bilo kje predavalo o kakem srbskem pesniku. Nekdanji varaždinski dijaki so si predavali med seboj o velikih ilirskih možeh. Tudi danes vam šola ne more nuditi vsega. Zato se mi zdi najvažnejša stran vašega jugoslovanstva programa: spoznavanje jugoslovanstva literature: koliko iz vas jih je, ki poznajo srbske in hrvatske pisatelje? In vendar je to predpogoj našega kulturnega jugoslovanstva. Zato čitajte in predavajte si med seboj o naših pesnikih in pisateljih. Vse naše jugoslovanstvo je prazno, dokler se ne

bodo čitale to- in onostran iste knjige, dokler ne bomo poznali imen, ki so glasniki naše kulture. Zato bodi to prvi poziv ilirskega Varaždina: kulturno jugoslovanstvo.

Varaždin je kraj močnih demokratičnih tradicij. Proti gospodi iz Ogrske in Nemčije je čuval Varaždinec svoj dom. Med našo mladino se danes širi dvojna agitacija: klerikalna in komunistična. Razumljivo je, da se del dijaštva pridruži klerikalni organizaciji, ki ima za to svoja sredstva. Komunizem vabi mlade ljudi s svojo agitacijo z revolucionarstvom in modernostjo. Pri tem se ne pomisli, kaj potem. In ne pomisli se, da je vse to bilo oznanjevano svoj čas v Galileji, in je iz tega nastala kapitalistična cerkvena organizacija in da so isto proglašali jakobinci, ki so postali pohlevni vojaki velikega Napoleona. Komunizem je torej prehod, ne stalen sistem. Torej revolucija. Kaj bi imel naš narod od takega prevrata in kako korist bi imela komaj osvobojena in ustanovljena država, to je vprašanje. Zato sprejemamo demokracijo kot princip, na katerem sloni sila in svoboda največjih narodov in držav: Amerike, Anglije, Francije. Ako imajo demokratske stranke svoje napake, s tem še ni rečeno, da je princip demokracije slab: demokracizem je bil vodilna sila vseh mladih držav in narodi računajo čase demokracije med svoje cvetoče dobe. Jugoslovanska demokracija je združila v sebi bojevnike za naše ujedinjenje in je danes glavna edinstva in napredka. Zdrav demokracizem v našem javnem življenju mora izlečiti slabosti naše uprave in birokracije. Vi vsi

ste poklicani kot sinovi demokratičnega jugoslovanskega naroda, da se pripravljate za javno delo, ki naj bo posvečeno zdravemu razvoju in napredku našega skupnega naroda. To pa vršite s samoizobrazbo in ljudsko prosveto. In zopet najdete v Varaždinu svoj vzor. Društvo varaždinskih akademikov „Tomislav“ izdaja svojo revijo „Naša doba“, list za ljudsko prosveto. Prečitajte si nekaj člankov v njem. Opazili boste, da na tem polju po vojni premalo vršimo svoje dolžnosti. Prosvetno delo po Sloveniji je skoraj zaspalo. Dijaštvo je poklicano, da ga povsod oživi. Predvsem seveda med seboj. To je samoizobrazba. Varaždinski akademiki in dijaki vrše v Varaždinu in okolici važno delo. Čitajte poročila o analfabetskih kurzih, o knjižnicah, o večernih šolah po kmetih, o predavanjih. Vse to je potrebno, če hočemo, da bo narod pomnožil svoje gospodarske in kulturne sile. Pripravljajte se na to delo. Prosvetno delo je lepo in hvaležno. Prosvetno delo je dolžnost vsakega inteligenta. Prosvetno delo je podlaga vsake prave narodne kulture, svobode in napredka. Prosveta je abeceda narodne sreče.

Naj bi torej vaš varaždinski sestanek na podlagi starih tradicij in novih izkušenj v vas utrdil tri vodilne misli pri vašem delu: jugoslovanstvo, demokracizem, samoizobrazba-prosveta.

In ob letu boste prišli zopet s poročili in boste z veseljem gledali na uspehe. Pri tem delu vas vse lahko združi ena misel v enem delu: s prosveto k svobodi!

Dr. I. L.

VIDA MAJA:

IZ ZBIRKE: „MOJA BESEDA“.

CIKLAME.

Vsa polna je soba
rudečih ciklam
in žalostne

v vazah bledijo
in čakajo
tebe neznanega.

DOGODBA.

Ne poznam te, a vendar
sem videla jasno
v tvojih očeh plamteti
žar vsevednih.

Ustavila sem se na cesti
in zrla za teboj,
ko si izginjal
v množici.

SPOMIN.

Bila je pozna jesen,
ko si prinesel v mojo sobo
šopek opojnih tej.

Začudena sem zrla pomlad,
in strah me je bilo lepote
v pustem mrazu.

Zgrabila sem teje
in jih vrgla na cesto,
da umrjejo z jesenskim dnevom.

ZIMA.

Jaz sem hotela cvetja
pomladnega, vonja
opojnega, dragi.

Ti si pa čakal,
da zima prišla je
in dahnila rože ledene.

ŽIVLJENJE.

1.

Odkrij se in poklekni
pred človekom,
ki ga srečaš bednega
na blatni cesti.

Zakaj on je človek z dušo,
mi pa telesa
brez duš, kakor sence smo
proti njemu,
ki se vrača
beden od trpljenja.

2.

Da, to ste možje
ponosnih obrazov
in trdih src.

Vi ne poznate
življenja
in bede ljudi.

S smelim korakom
neusmiljeno stopate
preko trpinov
po blatu vsakdanjosti.

3.

Jaz pa sem videla
deklico, mnogo
ljubkejšo od vas,
stati pri revežih
bledega lica
in solznih oči.
Ni se ji zdelo
sramotno,
stopiti med nje
s tolažilno besedo.

DRUŠTVA NA ŠVICARSKIH LICEJIH.*

USTROJ LICEJEV. — NJIH ODNOŠAJI Z VISOKOŠOLCI.

Začetkom tega članka vam moram razjasniti sestav naše dežele. Sestavljena iz treh narodov: nemškega, francoskega in italijanskega, se je morala Švica razdeliti v dvoje velikih duševnih smeri: v germansko in latinsko kulturo. Dejstvo, da tvori Švica eno samo deželo, je posledica iste potrebe po svobodi, skupnega ideala, ki je zblizal tako različne ljudi. Enostavnost naših narodnih mej je še pospešila to razdelitev. Noben Švicar bi ne želel združitve svoje dežele z Nemčijo ali s Francijo. Toda tudi svoje lastne kulture bi noben Švicar ne žrtvoval na korist kaki bolj švicarski kulturi. — Neka švicarska ustava je vsebovala kot poglavje ustanovitev federalne univerze. Ta določba se ni nikdar izvršila in se najbrž tudi nikdar ne bo. Latinska kultura se noče umakniti germanski in obratno. — Nemški Švicar je najprej Švicar, t. j., najprej zvezni državljan, potem še kantonal. Zato imajo tudi večino. Romanski Švicar je najprej kantonal, zatem zvezni državljan.

Te razdelitve so se morale uveljaviti tudi v švicarskih univerzah in gimnazijah. Vsaka univerza je popoln svet zase, poseben „Kosmos“. Odnosaji med univerzami se uveljavljajo samo po sekcijah enega samega združenja. Tukaj je vez še krepka, toda med gimnazijami teh vezi skoroda ni.

* licej = lycée (= srednja šola), kolegij = collège, gimnazija = gymnase, znanstvena gimn. = gymn. scientifique, klasična gimn. = gymn. classique, komercialna gimn. = gymn. commercial.

Na večini švicarskih javnih gimnazij obstojajo društva, deloma javna, deloma skrivna. V Lozani n. pr. ima znanstvena gimnazija priznano združenje, medtem, ko ima klasična gimnazija prepovedano društvo.

Nekateri ravnatelji ne dovoljujejo združevanja svojih dijakov, razen v bolj določenem verskem okviru vseh krščanskih konfesij. Ti krožki izdajajo kot skupno vez svoj list, ki je pisan v francoščini in nemščini ter so sekcije Internacionalne Krščanske Dijaške Federacije. Seveda so te seje dostopne vsem dijakom. Zidje in svobodomislecji morejo prisostvovati kot poslušalci in govorniki. — Dela teh krožkov se tičejo največkrat verskih, pa tudi političnih, socialnih (kakor antimilitarizem), literarnih ali umetniških vprašanj. To gibanje je splošno in vedno usmerjeno proti svojemu verskemu cilju, vključno posebnim umetniškum ali literarnim delom. Te skupine imajo razen svojega lista tudi kongrese med romanskimi ali med švicarskonemškimi formacijami. Letos se še ni posrečilo ustvariti zveze. Romani ter švicarski Nemci se še ne bodo sešli. Razen teh društev, ki tvorijo skupno organizacijo na vseh švicarskih gimnazijah, ima skoro vsaka gimnazija svoje društvo. Konstruirana deloma po francoskem vzorcu kot literarni krožki, deloma pa po nemškem vzorcu kot militarizirana društva, se jako razlikujejo po svojih ciljih. Število inozemcev je v nekaterih jako veliko, v drugih jih pa ni skoro nič. Lahko se vstopi v društvo, ali pa tudi ne. Vstop je prostovoljen, razen men-

da v nekaterih švicarskonemških mestih. Vsako tako društvo ima svoj poseben smoter; imamo sportna društva (nogomet, tenis itd.), društva socialnih študij, literarna društva — zadnja mešana — vsa imajo svoj značaj in nosijo svoj poseben znak kulture, v kateri so nastala: nekatera so navadni izgovori za združevanje prijateljev, tu se razpravlja o kaki aktualni snovi: o feminizmu, o socializmu, o kaki novi knjigi, o kaki moderni sliki, o glasbi. Tu se mnogo kadi, tam se pije mleko ali čaj, v drugih pivo, vino in likerji, posebno če je program manj določen, manj oficieleen, bolj diletantski in bolj umetniški! Število sej se menja z ozirom na cilj. Tu se nosijo narodne barve, tam zopet ne, tu je vse militarizirano, tam zopet vse prej ko to...

• • •

In zdaj nekaj besed o sestavi gimnazij in o njih odnošajih z visokošolci. V Ženevi, kakor tudi večkrat v nemški Švici, vsebuje ena sama gimnazija klasične, znanstvene in komercialne oddelke. Nasprotno tvori to troje v Lozani tri ločena podjetja, skoro brez zveze med seboj; „klasiki“ prezirajo „znanstvenike“, „znanstveniki“ se norčujejo iz „klasikov“, tako je večno tekmovanje.

V Lozani n. pr. končujejo gimnazijci svoj študij z osemnajstim letom, gimnazijalke pa z devetnajstim. Zaradi tega prestopijo včasih deklice, ki so v svojih študijih dovolj napredovale, začetkom zadnjih petih let v moške gimnazije z namenom, da bi tu svoje študije prej zvršile. Ti slučajni, začetkoma osamljeni, se množe. Posledica tega je, da na ta način „v zadregu spravljene“ razredi zaradi prisotnosti gospodičen postanejo finejši, korektnější v obnašanju in govo-

renju, da se odlikujejo v delu — zaradi konkurenca! V gimnazijah je število inozemcev in Židov višje. V Lozani je tujerodni živelj bolj specializiran, in sicer je osredotočen na znanstveno in komercialno gimnazijo. Klasična gimnazija (kjer se uči francoščina, nemščina — tako slabo —, latinščina, grščina, angleščina in matematične in nekatere druge vede, in, če se hoče, italijanščina in hebrejščina) ima ogromno veliko Švicarjev in posebno Romanov.

Gimnazijci so dovolj svobodni, da, celo jako svobodni. Njihovo mnenje se redkokdaj vpošteva, toda včasih jim omogoči njihova glasnost, da prodro s svojo voljo.

Zelo nejasno še se govori o ustanovitvi dijaških svetov. Mogoče se bo to uresničilo. To bi bilo želiti.

H koncu omenimo še odnošaje med visokošolci in gimnazijci. V nemški Švici so veliki, v romanski pa jako slabi. Razvijejo se med tovariši precej iste starosti, toda brez vsega oficielenega, brez vsakršnih skupnih zvez. Včasih prirede akademiki posebne seje za gimnazijce, da bi jih vpeljali v svojo družbo. Tvorijo se trdna prijateljstva. Toda to je individualno in ne splošno. Visokošolci se z gimnazijci vobče malo bavijo. Gimnazijci so svet zase, s svojimi boji, s svojimi norostmi, sovraštvi in prijateljstvi. Mogoče bo velika zveza intelektualcev stvorila vez tudi med njimi. Dvomim o izvedljivosti take zveze. Mislim, da se bo v Švici sistem zaporednih stopenj: kolegij — gimnazija — univerza — dolgo časa ohranil. To pomenja za dijaka, da polagoma spoznava toliko svetov, ki se smatrajo za najvažnejši del mesta, če ne vse Švice...

L o z a n a, dne 19. aprila 1920.

Jean Chessex, gym. cl.

ŽIVOJIN VUKADINOVIĆ, Beograd.

JA . . .

Da, kada sam bio sasvim, sasvim mali (jošte nisam znao Tablicu Množenja), kada su me mojim slatkim švrćom zvali i kupovali mi smokava, kestenja — tad, sećam se dobro, imao sam čet u olovnih vojnika, konja što se ljulja, jednu svu gvozdenu, malu bicyclettu, pajaca, koji se na rukama šulja i žive igračke: mačkicu i hrta, i još puno tako raznog neznam čega. Sve sam to voleo. Al više od svega voleo sam ipak, u dnu našeg vrta, nekakvu jabuku. Bačvaste joj grane u leto i jesen behu roda pune. Tu međ voćem gore, usred njene krune.

ja sam mnoge lepe provodio dane. Grane njene behu ko vošebna mesta. Samo sam trebao da zaželim što god in onda zažmurim i bilo bi smesta dočarano amo i trajalo dogod ne rasklopim oči. Šta sve nisam bio! I zec! I vojvoda! I kapetan broda! I car! I kočijaš! I Vapuje Livo, poglavica nekog indijanskog roda! Šta sve nisam im'o! I mora i gora! I prašuma grdnili! I mnogih zemalja! I sjaj šarenila alhambarskih dvora! I kola! I konje! I odore kralja! Sve je bilo tako lepo, sjajno, živo! I ja ne posumnjah, da sam samo sniv'o.

BOŽIDAR KOVAČEVIĆ, Beograd.

PESMA TRAMWAYU, U NOĆI.

Tramwayu, velika životinjo
 sa očima električnim
 što bučno juriš ulicama
 i gaziš sitnu decu u noći,
 sećaš li se, mili tramwayu,
 da smo nekada ja i ti
 bili najbolji prijatelji.
 To nije bilo odavno
 (možda tri časa il dana tri
 il tri meseca il tri godine)
 kako si vozio nju
 i mene pored nje.
 U polja smo odlazili
 da kidamo cveće
 a brali smo ljubav svuda.
 Od cvetova je beše više
 u ludim našim očima
 u našim mladim dušama.
 Tramwayu ćutljiva životinjo
 njen smeh je bio fini ko zvek
 belih kristalnih čaša.
 Ona je sama bila čaša
 prepuna vina gustog i sjajnog
 i zlatnog ko njena vlas i oči.

Ô ti bar znaš.
 Nožica joj je bila tako fina.
 Mogla je prkositi najlepšoj ruci.
 Čini mi se kad bi kročila podom
 od violinâ
 da bi se razlegli chopinovski zvuci.
 Ô ti bar znaš...
 (Šta da ti pričam, životinjo,
 o vrlinama njene duše.
 I za ljude je mnogo taj
 teški napitak bola mog.)
 Samo, volo bih da je dragi Bog
 poslao s mačem Andela svog
 u moju mutnu, setnu sobu
 pa da i ja ležim sad u grobu,
 bled i blag
 ko moja mignonetta na odru.
 Ô! ti se trzaš? pištiš? je li?
 Hteo bi mi pomoći?
 Zaista. Jedini si ti u ovoj noći
 sto možeš da mi utehe daš
 zgazivši moje umorno telo
 ko što si zgazio juče jedno dete belo.

MILAN M. DEDINAC, Beograd.

POSLEDNJI ČASOVI GOSPODJE ZORČIĆ.

Kroz belu čipkanu zavesu, koja se nemarno spušta do poda, probijao je zrak jutarnjeg sunca. U mlazu svetlosti je prašina igrala ludo i nezamorno kolo.

Sa belog i čistog kreveta gledala su kroz poluotvoren prozor dva bolesna i sjajna ženska oka. Gospodja Zorčić je bolesna. Svirepa grubo-bolja polako, kao crv, grize njena slaba i iznemogla pluća. Ona će umreti, umreti vrlo brzo, može biti jedne večeri, kada borovi porumene i senke izduže svoja ljubičasta tela. Umreće mirno, bez ropca, kao što vene cvet na julskoj suši. Ona to zna, kao da joj je neko rekao. Po nekad oseća prigušenu radost, što će sve tako biti. Ona se ne plaši smrti, a mrzi ovu bolest, koja polako pije rumenilo sa suhih usana i dubi mramorno lice. Ona želi, da bude lepa, lepa i posle smrti, nežnija i belja od nežnih i belih krinova, za koje ne zna dali i sada cvetaju u senci mirisnih jasmína. Ô! dali će i tada njen muž strasno i dugo ljubiti njeno lice, kao što ga je ljubio do sada.

— Hoće! Šanule su jedva čujno njene suhe usne.

— Hoće! kao da je ponovio zrak sunca, dok je prašina zaigrala življe i strasnije.

Zaškripala su baštenska vrata i zašuštao pesak na stazi. Izašao je njen muž, zatvorio zelená vrata i pošao belim putem. Kroz poluotvoren prozor gledala su dva bolesna i sjajna ženska oka i ljubila svaki deo njegovog tela i tanku ljubičastu senku, koja je klizila po pesku.

Gospodja Zorčić je naredila, da je iznesu na polje, da bi udisala svež jutarnji vazduh, izpunjen mirisom borove šume. Istina lekar je to zabranio, ali je ona osećala tako teške bolove, da joj se dah zaustavljao u plućima. Težak i zagušljiv sobni vazduh opijen mirisom medecina trđno je padao na njene bolesne grudi. Zнала je, da će joj naškoditi oštra svežina; vetrić, koji je pokretao grane ozbiljnih borova, znala je da će to ubrzati njenu skorú smrt, pa je ipak naredila, da je iznesu. Ona je snažno udisala svežinu i činilo joj se, da svakim dahom uvlači život u svoje grudi.

Gospodja Zorčić je ležala na poljskom krevetu, a oko nje mirisala je trava i rosa se potajno rugala u cveću. Preko šume leno se grčila krševita planina i jasno se ocrtavala na plavičastom nebu. Sunce je bleštalo i prodiralo kroz otpuštene grane tužnih borova, da bi na zelenilu zaigralo nestašnu igru sjajnih sunčanih kolutova, koji se na

travi sijahu, kao zlatnici na zelenoj kartaškoj čohi.

Čuo se govor. Ne govor, — šapat.

Sa poljskog kreveta gledala su kroz zeleno granje, poprskano rosom, dva bolesna i sjajna ženska oka.

Videla je svoga muža. Da, to je bio on. Vide-la je i zlatnu burmu na njegovoj ruci. On je ner-vozno, strasno ljubio duge i bele ruke neke mla-de žene. Ona se smešila, dok je on ljubio i šapu-tao ljubavne reči. Kada je raskošna žena zabacila glavu i kada su zasijale dugačke mindjuše na ru-žičastim ušima, on je snažno pritisnuo i poljubio mladu ženu u beli, bestidni vrat.

... Čuo se kikut ...

Tada je gospodja Zorčić osetila strašne боло-ve, pluća su se brzo kidala, cepala, ona je izvila svoje mršavo telo, dok je glava klonula na ko-ščato rame. Sunce je bleštalo i prodiralo kroz otpuštene grane tužnih borova, da bi na zelenilu zaigralo nestašnu igru sjajnih sunčanih kolutova, koji se na travi sijahu, kao zlatnici na zelenoj kartaškoj čohi ...

... Iz granja se čuo kikut ...

Gospodja Zorčić je umrla iste večeri. Umrla je mirno, bez ropca, kao što vene cvet na julsjoj suši.

Borovi behu porumeneli, a senke izdužile svo-ja ljubičasta tela.

R. K.:

MANOM VILJEMA LIPOVŠKA.

Prijel sem „Narod“ v roke, da ga po svoji stari navadi hitro preletim, kar se mi zaustavi oko na kratki notici: Umrl je Viljem Lipovšek na posledicah vojne.

Kako navadne besede, kako kratek spomin!

In takrat se mi je srce skrčilo v veliki boli in začutil sem mrzel piš, ki je odnesel eno peresce — troperesni deteljici ... Vilko!

In spomin me je vodil nazaj v vsa ta leta, ko sva si bila prijatelja ...

Kot drugošolca — otroka sva se upoznala in rajini vsakdanji sprehodi so naju zblížali in ko se je pridružil še Janko, je bila naša deteljica neraz-družna — vedno skupaj. —

Samo študij Ti je bil vedno v mislih in koli-ko bi vedela povedati „Rožnik“ in „Večna pot“ o najinih razgovorih o slovstvu in filozofiji!

In tiste dneve, ko sva se sešla v Mestnem do-mu — veleizdajalca! Pri vratih sta vedno stra-žila dva tovariša, da nas niso zasačili, nas, ki smo že pred leti kovali naklepe zoper stari režim.

Koliko bližja mi je bila tedaj Tvoja duša!

In študiral si vedno in vedno samo za njo, ljubljeno že takrat iz vsega srca, za domovino, katero smo komaj poznali!

Vojna Ti je zadala smrtni udarec. — Kot branitelja domovine na goriških brdih Te je zopet napadla zahrbtna bolezen.

Vedel si že takrat, da jih ne braniš za staro mačeho, ki je podlegla pred Teboj, temveč za nas.

In ko smo se po letih zopet sešli vsi trije, ko-lika radost je bila v Tvojih očeh!

Prišli smo z vseh vetrov. Janko iz Rusije, jaz s Tirolskega in radostni smo se sešli v svobodni domovini.

Še rekonvalescent nisi odnehal. — Vedno na-prej, navzgor. Ne zase — zanjo!

In zadnje poglavje. — Zagreb.

Podstrešna izbica na Jurjevski Ti je zadala zadnji udarec.

Kratko pred koncem si še vedno sanjal o dok-toratu, o kolokvijih ...

Znanost, socialna vprašanja so bili naši po-govori. — Kako Te je zanimalo dijaško življenje! — Vedno si upal, a neizprosna Parka Ti je pre-krizala račun, prezgodaj za naju, za Tvoje, za narod ...

Niso Te še poznali, nisi mogel še pokazati svojega talenta in svojih sposobnosti. —

Vendar mi, ki smo Te poznali, katerim si odkril svojo dušo in vse nje globine ter vrline, nam je dolžnost, da razodenemo svetu Tvoje na-črte, Tvoje delovanje.

Počivaj mirno, duša draga, pod domačimi hribi, katere si tako ljubil, mi pa hočemo stopati dalje po poti, ki si nam jo pokazal in Tvoj duh naj nam bo zvezda vodnica.

V L j u b l j a n i, dne 30. decembra 1919.

RATIZOR:

NA JUGU.

Ves južni ogenj ti odseva
Iz črnih oči,
Kjer vriskajo veselo
Ti vse strasti.

Obrazek mi bohotno kaže
Rdeči koral
In pravi, da bi vse obljubil —
A nič ne dal ...

GOSPA MASARYKOVA.

Te dni je slavila gospa predsednika češko-slovaške republike Masaryka svojo sedemdesetletnico. Tega dogodka so se spominjali češki listi in so napisali nekaj podatkov iz njenega življenja. Gospa Masarykova je vzor žene, ki je bojevala velik boj ob strani svojega moža. Znano je, da je prof. Masaryk sprejel njen priimek k svojemu imenu in se je vedno podpisoval T. G. Masaryk (t. j. Tomáš Garrigue M.). Drugo ime je priimek njegove gospe. Gospa Masarykova je po rodu Američanka. V letih 1874. do 1875. je študirala na konservatoriju v Lipskem. Njeno ime je bilo: miss Charlie. Po dveh letih je prišla v Lipsko obiskat svojo prijateljico, ki je bila hčerka posestnice nekega penzjonata. Živela je tu dve leti in je učila svojo prijateljico angleško. Ob tem času je stanoval v penzjonatu mlad češki student, ki je bil vzgojitelj nekemu dečku in je obenem obiskoval univerzo. To je bil mladi Masaryk. Znano je, da je imel Masaryk že v mladih letih nenavadno življenje. Rojen je bil v Hodoninu na južnem Moravskem, tam kjer se stika češko in slovaško narečje. Njegov oče je bil kočijaž v hodoninski graščini. Po prvih letih šole je hotel Masaryk postati kovač in oče ga je dal kovaštva učiti. Od kovačije se je zopet vrnil v šolo in je postal učitelj. Tu se je začel baviti s filozofijo, dovršil je gimnazijo na Dunaju in potem je kot vzgojitelj odšel v Lipsko. Tu se je seznanil z miss Charlie in jo je prosil, da bi smel z njo čitati angleško. Čitali so skupaj on, miss Charlie in njena prijateljica delo angleškega filozofa Johna Stuarda Milla «O podložnosti žen» in Bucklejevo «Zgodovino civilizacije v Angliji». Dne 13. julija 1877. sta se miss Charlie Garrigue iz Brooklyna, hči ravnatelja zavarovalnice «Germania», in prof. Masaryk zaročila. A miss Charlie ni bila kaka «dolarska princesa», živela je skromno in se pripravljala za delo v življenju, kakor to veleva ameriška vzgoja. Zato zaroki ni mogla takoj slediti poroka, kajti Masaryk sam še ni imel službe. Zato je miss Charlie odšla nazaj v Ameriko, Masaryk pa je odšel na Dunaj, da bi se pripravljal za docenturo na univerzi. Moral si je služiti kruh s supriranjem na gimnaziji (60 gld. mesečno). Toda pouk klasičnih jezikov mu je bil zoper, zato je pustil suplenturo in se je živil s privatnim poučevanjem filozofije. Medtem je nevesta v Ameriki zbolela, Masaryk se je odpeljal tja in dne 15. marca 1878. je bila svatba v New-Yorku. Novoporočenca sta se vrnila na Dunaj. Živela sta jako skromno in sta se smejala, ko so se prišli bankirji priporočati, da bi «milijonsko» doto naložila v njih bankah. V teh letih je nastalo prvo večje Masarykovo delo «O samomoru», ki je tako vplivalo na nekega bogataša, da je zapustil Masaryku večjo vsoto denarja. Tako si je mladi zakonski par opomogel. Gospa Masarykova je bila zvesta družica in sodelavka

svojega moža. Na počitnice sta hodila na Moravsko in gospa Charlie se je kmalu tako naučila češčine, da je začela prevajati iz angleščine na češko. Pomagala je možu pri njegovem znanstvenem delu. Masaryk je prišel z Dunaja na češko vseučilišče v Prago kot izreden profesor filozofije in začeli so se težki boji (za kraljedvorski rokopis), ki so privedli tako daleč, da so Čehi proglasili Masaryka za izdajalca, ki je podkupljen z židovskim denarjem. Dolžili so njegovo gospo, da ona kot tujka tako vpliva na njega. Toda Masaryk je zmagal in pokazalo se je, da je vodil boj za resnico. Gospa ga je vestno podpirala v tem boju. Imela sta četvero otrok: dva sina in dve hčeri. En sin, slikar, je med vojno umrl, drugi je poslanik v Washingtonu, hči Alisa je doktorica, Olga je predsednica Rdečega križa.

Pred vojno je prof. Masaryk odločno posegel tudi v naše jugoslovanske razmere, razkrinkal je avstrijske nakane, ki so bile naperjene proti nam. Potoval je po jugu, bil je na «veleizdajalskem» procesu v Zagrebu, bil je v Beogradu in je zbiral material, da dokaže svetu, kaj se godi pri nas pod avstrijsko vladjo. Gospa Masarykova je z zanimanjem spremljala delo svojega moža. Ko je nastala vojna, je profesor Masaryk takoj videl, da je prišel odločilni čas. Ker je bil avstrijski vladi sumljiv, ni mogel oditi iz Avstrije. Šele na podlagi zdravniškega izprijčevala mu je bilo dovoljeno iti v Italijo. Od tam je šel v Švico, v Francijo, v London, od tod v Rusijo in v Ameriko, da je pripravljaval svobodo svoji domovini. Njegovo delo je bilo na Dunaju kmalu znano in ker niso mogli doseči njega, so posegli po njegovi družini. Začeli so preganjati posebno hčerko Aliso, ki je bila osem mesecev zaprta na Dunaju. Gospa Masarykova je ostala popolnoma sama, neprestano nadzorovana in preganjana od avstrijskih policajev. A bila je to junaška žena. «To je naša vojna,» je rekla, «vsak po svoje moramo trpeti.» V tem času je mnogo trpela na zdravju. Toda prišla je zmaga, prišla je svoboda in pred Božičem leta 1918. se je vrnil njen soprog kot prvi predsednik češko-slovaške republike v domovino. To je bil triumfalen prihod po dolgih letih boja in dela. Ko so ji prišli čestitati, je rekla: «Jaz vem, moj mož ne potrebuje zahvale, on je mož dela in je vedno storil svojo dolžnost.» Razumljivo je, da so težki časi pustili svojo sled na njenem zdravju. Gospa predsednikova — kakor prej — tudi sedaj le malokdaj zahaja v družbo. Ona živi v tihem delu za vse one velike ideje, ki je za nje delala ves čas ob strani svojega moža in v tem znamenju je praznovala tudi svojo sedemdesetletnico. Napisali smo teh par besedi o nji našim študentkam.

VL. BRAUN: (Češke Budejovice.)

ČEŠKOSLOVAŠKO SREDNJEŠOLSKO DIJAŠTVO.

(Dopis.)

Naše šole so bile tako pred vojno kakor tudi za časa vojne čisto češke. Vendar pa so bile zaprte šole v onih krajih, kjer je bilo število našega prebivalstva v manjšini, in na njih mesto so bile postavljene čisto nemške šole. Proti tem germanizacijskim načrtom se je zedinila družba t. zv. „Ustředni Matice Skolská“, katera je ustanovljala v krajih, kjer je bilo češko ljudstvo brez svojih šol, šolska poslopja, zalagala knjige ter preskrbeljala te šole s češkimi učitelji. Vse ogromne izdatke je krila Matica deloma iz svojih sredstev, ponajveč pa iz prostovoljnih prispevkov narodnega občinstva.

V Matične šole se je zateklo na tisoče čeških otrok, ki so v njih našli pouk v materinskem jeziku. Taka Matična šola je bila na Dunaju „Komensky“, kjer je bilo za 100.000 otrok samo 22 razredov. A to šolo je dunajska občina zaprla in zapečatila!

Za časa vojne je preskrbovalo češko dečo tudi društvo t. zv. „České srdce“ z živili in obleko. Danes ima ta narodna institucija svoj spomenik na Beli gori (kakor jugoslovansko Kosovo polje).

Sedaj se grade v velikem številu tako ljudske kot srednje šole. Posebno poslednjim, srednješolcem, se daje delna samouprava. Vendar smo dobili od samouprave, ki nam jo je obljubljalo ministrstvo prosvete, le majhen del.

Med svetovno vojno se niso tvorile po čeških šolah organizacije. Šele v letu 1916. so se začele tvoriti tajne družine, ki pa niso imele med seboj stikov, niti niso vedele ena za drugo niti ni bilo skupnega dela. Te družine so imele običajno malo članov; često so se združevali samo dijaki enega razreda. Pisali so z roko svoj dve ali štiri strani broječi list, ki je izhajal vsakega prvega v mesecu in krožil po ostalih razredih. Organizacije bi se lahko stvorile, toda bilo je premalo volje in lahko se more reči, da je delalo dijaštvo v tej dobi le malo. Visokošolci so imeli sicer svoje organizacije, vendar so se v tej dobi obnašali napram srednješolcem jako hladno. Šele 29. oktober 1918. je prinesel tudi našemu srednješolskemu dijaštvu svobodo. Dijaštvo se je organiziralo v družine, katere je ministrstvo prosvete molče trpelo. 1. januarja 1919. je bil sklican v Prago shod zastopnikov dijaštva vse republike. Na tem shodu je bil ustanovljen „Svaz čehoslov. studentstva“ s sedežem v Pragi, v katerega so stopile družine srednjih in strokovnih šol. Vse srednješolske družine vse češkoslovaške republike so bile razdeljene v župe srednješolskega dijaštva. Župe sestavljajo družine t. zv. sdruženj (udruženje). V družini so organizirani dijaki iz enega ali iz več zavodov istega mesta. Strokovne, obrtne in trgoveške šole imajo v župi svoje samostojne

družine. V „Svazu“ so do danes organizirana vsa češkoslovaška mesta. Izjemo delajo mesto Plzen (z okroglo 2000 člani), osrednja župa vzhodnočeška s sedežem v Kraljevem Gradcu ter „Dijaško udruženje v Ružomberku“ in „Oreludruženje katoliškega dijaštva“ s približno tremi odstotki vsega dijaštva. Vsako leto se skliče kongres dijaštva, in sicer le delegatov posameznih družin in žup, kjer se določajo daljši skupni cilji in voli nov odbor.

Posamezne družine ustanove z ozirom na število in zanimanje svojih članov sekcije; sporitna (nogomet, šah itd.), glasbena (prirejanje glasbenih večerov) in kulturna, ki se deli na dva odbora: zabavnega in propagandnega. V področje zabavnega odbora spadajo filatelistični krožki, botanični itd., dočim izdaja propagandni (iredent-ski) odbor svoj list in brošure o dijaštvu, prireja gledališke predstave in predavanja. V počitnicah se šele tvorijo turistovski krožki, ki se priključijo „klubu čeških turistov“. „Klub čeških turistov“ izdaja seznam brezplačnih dijaških prenočišč ter prireja skupne izlete.

Skoro pri vsaki družini obstoja tudi t. zv. Slovenska (slovaška) misija, ki ima nalogo navesti stike in združenje s slovaškim dijaštvom v Bratislavi in drugod. Pri vsaki osrednji župi se nahaja tudi t. zv. inozemska komedija, ki je poseben oddelek posamezne župe ter ima namen navezati oficijelne stike z dijaštvom tujih držav. Predsednik inozemske komisije je predsednik župe, poleg tega ima vsaka sekcija svojega načelnika, tajnika in več dopisnikov. Inozemska komisija se deli v sledeče sekcije: jugoslovanska, francoska, lužiška, angleška, belgijska, skandinavska, italijanska, ameriška, rumunska, španska, holandska in bolgarska.

Organizacija naših šol ni enostavna, toda kakor upamo je tem koristnejša. Dijaštvo spoznava svojo moč, silo svoje organizacije in skupnega dela, uči se spoznavati svojo zemljo in prijateljske narode. Ukaželjnost dijakov bo še nadalje ista ter upamo in želimo, da postanejo iz nas koristni in napredni ljudje.

Ne pozabimo sodelovanja enega slovanskega sveta, katerega del smo, in upamo, da bomo vsaj mi mladi vendar enkrat združeni.

Predvsem obračamo oči k vam, bratje Jugoslovani, kot nam najbližjemu slovanskemu narodu. Obračamo jih k vam, bratom Slovanom, mučenikom in pravim:

Ravnokotako, kakor ne more biti naša država brez Tešinskega, katerega nam trga poljski imperializem, tako tudi vi ne smete izgubiti morja. Ena misel nam je skupna, da živi v nas en duh, da smo ena država od Krkonoš do Adrije in od Šumave do Soluna.

† BRANKO JEGLIČ.

Ko sem se letošnje počitnice vrnil v Ljubljano, sem ga srečal na ulici in se mi je takoj pridružil. Sprenil me je do Jugoslovanske knjižarne in mi je pravil, da je dovršil maturo in da pojde študirat. Pogledal sem njegov obraz — in v mojem srcu se je vzbudila neprijetna misel. «Glavna stvar je zdravje», sem mu rekel, «skušajte se med počitnicami dobro ozdraviti. Vse drugo pride pozneje...» Vedel sem, da je bolan in da potrebuje miru in počitka. Toda v njem je vrela mlada sila, ki je iskala izhoda. Bil je priden in marljiv. Skoraj preresen za svoja leta, zraven pa idealen in naiven kakor otrok. Spoznal sem ga v šesti realki, kjer sem bil njegov profesor. Sedel je v prvi klopi, bil je visoke, dolge postave, mladega, otroškega obraza. Nekoč mi je izročil zbirko pesmi, ki niso imele posebne vrednosti. Svetoval sem mu, naj čita kaj modernega. Čital je mnogo. Prišel je v Ljubljano iz Gorice in je prinesel s seboj ljubezen do one lepe zemlje na jugu. Napisal je več kratkih povestic iz begunskega življenja. Spravil se je tudi nad «dramo» in je napisal nekaj scen iz tragedije na vasi. Vse to je bilo še mlado in idealno. Ko sem obolel, me je večkrat obiskoval. Prišel je k meni skoraj vsako drugo popoldne in je prinašal razne rokopise. Pisal je mnogo: rekel sem mu, naj počaka in bo sam spoznal, kaj je dobro in kaj ni dobro. Zanimal se je za Molièreja in je začel prevajati «Scapinove zvijače». To sem mu odobral, ker sem želel, da se nekoliko poglobi v stare mojstre in se reši mladostne naivnosti in sentimentalnosti. Ko sem odšel iz Ljubljane, pisal mi je večkrat. Popisoval je dijaško življenje in dogodke. Ohranilo se mi je nekaj pisem, ki mi jih je lani pisal v Maribor. Osnovalec s tovariši «Kres» in mi je redno pošiljal vsako številko s prošnjo, naj povem svoje mnenje o vsebini. Pošiljal mi je tudi svoje spise in me prosil kritike. Pisal sem mu odkrito, da bi našel samega sebe. Toda njemu se je mudilo, kakor da je slutil smrt za seboj. Naj navedem nekaj njegovih pisem:

— — Oprostite, da Vas nadlegujem z malo sličico, ki sem jo spisal pred kratkim. Prosim, ocenite jo in svetujte, ali se da kje uporabiti ali ne. Zdaj bom kmalu gotov s prevodom Molièrejeve veseloigre, ker sem jo predelal za tisk in spisal uvod. Koncem februarja se bo igrala na «Ljudskem odru». Dr. Š. je nekaj rekel, da bi bila za «Ljudsko knjižnico» (najbrže «Narodno knjižnico»), te pa ne poznam natančneje in ne vem, ali bi jo dal ali ne. Priložil sem eno pesem, ki jo je prinesel «Kres»...

14. 12. 1919. — — Pred dnevi sem Vam poslal svoj rokopis. Prosim, da mi ga ocenite in daste svet, ali je uporabljiv za kak podlistek kakega dnevnika, ker rad bi začel. Razne pod-

listke ob obletnicah (Cojz, Jenko, Cankar) so že sprejeli, pa to je le znanstveno. Jutri proslavimo prvo obletnico Cankarjeve smrti s precejšnjim sporedom (predavanje, deklamacije itd.). Priredi jih dijaški krožek. Istotako izide prva litografirana številka našega lista. Bom tako prost, da Vam pošljem tudi eno številko. Prosil bi Vas le, da napišete nekaj besed v kritiko... Seveda prva številka je začetek, druga, ki izide koncem prihodnjega tedna, bo boljša. Oglašajo se v njem razni realci in realčanke pod psevdonimi...

Ugodil sem njegovi želji in napisal nekaj misli o prvi številki «Kresa». Odgovor je kmalu sledil:

20. 12. 1919. Hvaležen sem Vam za Vaše cenjeno pismo, ki sem ga danes prejel. Stvar je od poletja, tedaj sem bil bolan in to je vse tako vplivalo, da sem bil vedno tako sentimentalni. Zato so bile vse osebe, ki sem jih imel pred seboj, nekako v žarku moje sentimentalnosti. Sicer sem pa opazil pri vseh mladih začetnikih samo sentimentalnost, kajti mlada duša živi idealom, ker pa se mu redko kaj izpolni, kakor si želi, postane meianholična. Skušal sem se tedaj že, ko sem prišel v Ljubljano, otresti te bolezni. Začel sem pisati naturalistično dramo, pa sem jo zalučil v peč. Zdaj delam nekaj čisto drugega... dramo iz dijaškega življenja, ki pa bo imela za idejo zmago realizma, junaštva nad pesimizmom. «Viharni časi» so že izplameneli, istotako bodo «Zgodbe». To je že taka usoda vseh mladostnih idealov, to so res le sanje, ki ginejo, ko nastopa borba z realnim življenjem.

V «Kresu» je še mnogo, mnogo takega — skoraj bi rekel vse. A tudi, upam saj, Kresovcem se bo razjasnila pot. Prosil bi Vas, ako najdete kaj dobrega mojega v «Kresu», da mi svetujete, kako bi našlo pot v tisk.

Za lanski Božič mi je pisal:

24. 12. 1919. ... Želim prav iz vsega srca prav srečno novo leto. Spominjam se vseh dobrot, ki ste mi jih izkazali na moji poti... Danes je sveti večer. Srce mi je polno bridkosti, ker se spominjam prejšnjih let, ko sem bil še v svoji lepi domovini. Kako lepi časi so bili to. Človek se ne more ubraniti teh spominov. To so orjaki, ki se valijo na nas ta večer... Danes smo poslali 2. številko «Kresa». Po mojem mnenju je druga številka boljša od prve. Zdaj imamo krožek vseh sotrudnikov. Prva številka je izšla v 100 izvodih, druga v 300. Tretje bo še več, če bo treba...

Zanimal se je za glasbo. Okoli «Kresa» se je razvil tudi nekak orkester.

«Imamo tudi orkester, ki igra izvirne komade. V naših vrstah imamo tudi konservatorista, ki precej dobro komponira.»

Učil se je ruščine v «Ruskem kružku». Vztrajal je do konca. Čital je «Kapitanovo hčer» v originalu in mi je pisal: «Le da bi naša stara majka Rusija bila urejena na tej novi idealni podlagi. Tudi mi gledamo z zaupanjem na severovzhod. Zdaj naj pride doba Slovanstva, če smo vredni, naj živimo, če pa ne, je dovolj žalostno.» Dalje piše o novi knjigi Zupančičevi: «Mlada pota», spomnil se je 20letnice Kettejeve smrti in ob obletnici Cankarjeve smrti je napisal feljton za «Slovenca». Z velikim zanimanjem piše o koncertu «Glasbene Matice».

Dne 23. 3. 1920. piše: «Te dni je izšla 4. in 5. številka 'Kresa'. — Naš orkester bo nastopil na koncu semestra že javno.»

V enem zadnjih pisan, ki jih hranim od nje, piše o dijaštvu, da se premalo zanima za resne stvari, v «Ruskem kružku» je ostalo samo še troje učencev. «Zdaj sem dobil iz Gorice svoj glasovir in ga po dolgem času zopet jašem tri ure na dan, razne opere in klasično godbo. To je velik užitek.»

Ko sem se meseca septembra vrnil v Ljubljano, sem čital, da je umrl. Šel sem k Sv. Krištofu. Prišlo je k pogrebu nekaj njegovih tovarišev. Šolsko leto se še ni bilo začelo. Bilo mi je žal tega mladega življenja, ki je v slutnji pred smrtjo s tako silo iskalo poti v višji lepši svet. Ave, anima candida!

ZORANA VALENCIČEVA:

SAJ NJEGA ŠE NI ...

Začudena v svet
sem uprla pogled
in sanje so v duši mi vstale.

Pesmice mile
so se vzbudile,
globoko so v srcu mi spale.

Pa so zvenele mi,
pa so zapele mi
o hrepenenju, o čudu sanj.

A nežne in male
ko dih, so zbežale...
Saj nega še ni, ki čakam nanj...

SILVESTER ŠKERL:

RESNICA.

Nikoli je nisem poznal, a ljubil sem vedno
kristalno čistost njenega lica.
Noč v mojem srcu je bila,
vsa svetla, bleščeča, utelešena večnost...
In jaz sem jo ljubil...
A v hipu, ko gledala prvič
mi je v obraz, sem oslepel;
in slepec zdaj tavam po svetu,
ljudje, ker sem ljubil Resnico...

ZAPISNIK

DRUGOG GODIŠNJEG KONGRESA „SAVEZA JUGOSLOVENSКИH SREDNJOŠKOLSKIH
UDRUŽENJA“ ODRŽANOG 26., 27. I 28. AVGUSTA U VARAŽDINU.

Prvi dan.

Pre podne.

Kongres otvara u 9 časova 45 min. drug Marković, predsednik Varaždinskog mesnog udruženja i daje reč Deutschu, koji pozdravlja u ime Varaždinskih djaka sve delegate, zatim g. Laha, profesora i prijatelja omladine, i Omahena, stud. medicine, koji kao gosti prisustvuju kongresu. Na

kraju drug Deutsch predlaže, da se za predsednika kongresa izabere drug Goslar iz Ljubljane i drug Timotijević iz Beograda.

Timotijević misli, da predsedništvo treba ustupiti Varaždincima, jer su oni najviše učinili, da se kongres održi. Ovo se prima. On moli Varaždinske djake, da sami izaberu iz svoje sredine predsednika. Ovi biraju Deutscha, koji se prima predsedništva i daje reč

drugu Rapè-u iz Ljubljane, koji pozdravlja kongres u ime udruženja naprednih akademičara „Jadran“ i stiče važnost zajedničkog rada srednjoškolske i akademske omladine.

Prelazi se na II. tačku dnevnoga reda:

Izveštaji o radu mesnih udruženja.

1.) Drug Dušan Timotijević podnosi izveštaj o radu „Ujedinjene Beogradske Srednjoškolske Omladine“. Govori o radu na organizaciji Beogradskih družina i na organizovanju družina u Srbiji, o uredjenju „V. B. S. O.“, o radu na širenju „Preporoda“ itd. i najzad o razlozima, zbog kojih kongres nije mogao biti održan u Beogradu. Zatim čita izveštaje pojedinih odseka (sekcija):

Nada (I. muška gimnazija).

Zajednica (II. ženska gimnazija).

Vuk Karadžić (II. muška gimnazija).

Osvit (II. ženska gimnazija).

Javor (III. muška gimnazija).

Skerlić (IV. muška gimnazija).

Težnja (Beogradska realka).

2.) Drug Sima Frančeš podnosi izveštaj o radu osme sekcije V. B. S. O., kluba „Novi Naraštaj“, koji je osnovan po samom oslobodjenju i koji je najviše radio na ujedinjenju Beogradske Omladine. Čim je osnovano „V. B. S. O.“, klub, koji je dotle bio tajan, stupa unj kao sekcija. To je prvo beogradsko kulturno udruženje, koje je usvojilo latinicu kao književnu azbuku, a ekavsko srbohrvatsko narečje kao jedinstveni jugoslavenski književni jezik.

3.) Drug Stojan Bajić podnosi izveštaj o radu redakcijskog odbora u Ljubljani.

4.) Vojislav Stamenković iz Niša podnosi izveštaj o radu literarnog odseka „Njegoš“.

5.) Dragutin Petaković iz Užica podnosi izveštaj o radu udruženja „Napredak“.

6.) Nikola Drašković: izveštaj o radu Kragujevačkog udruženja „Podmladak“.

7.) Nikola Momčilović: izveštaj o radu Aleksinačkog udruženja „Ujedinjenje“.

8.) Gornji Milanovac. — Miloš Carević podnosi usmeni izveštaj o radu tamošnjeg udruženja. Glavni mu je rad na davanju diletantskih prestava; prihod sa prestava je upotrebljen za nabavku knjiga.

9.) Nenad Djordjević podnosi izveštaj o radu Zaječarske družine „Napredak“.

10.) Roman Savnik podnosi izveštaj o radu udruženja „Preporod“ u Ljubljani.

11.) Anton Mavec iz Kranja podnosi izveštaj o radu udruženja „Prosveta“. Ovome je društvu školska vlast zabranila rad.

12.) Stanko Zorko iz Čelja podnosi izveštaj o radu tamošnjeg udruženja „Sloga“.

13.) Zdenko Skalicky podnosi izveštaj o radu udruženja „Prosveta“ u Novom Mestu. Naglašuje, da ovo udruženje nije moglo uspešno da

se razvije zbog neprilika, koje su mu činile tamošnje vlasti.

14.) Kasper Udo podnosi izveštaj o udruženju u Ptuju.

15.) Milica Simka Lazić iz Novog Sada podnosi izveštaj o radu tamošnjeg organizovanog ženskog zavoda.

16.) Dejan Lazić iz Novog Sada: izveštaj udruženja „Napredak“.

17.) Ivan Selenić iz Sremskih Karlovaca govori o radu tamošnjih udruženja „Stražilovo“ (literarno), „Budućnost“ (apstinentsko) i „Zavodske Općine“.

18.) Ivan Krznarić, stud. iz Zagreba, podnosi usmeni izveštaj o radu tajnog udruženja na Reci, koje obuhvata mušku i žensku realnu gimnaziju i trgovačku školu. Opisuje stanje pre i posle talijanske okupacije.

19.) Božidar Švrljuga iz Karlovaca podnosi izveštaj o radu tamošnjeg udruženja.

20.) Drug Tomašić izveštava o radu udruženja na Sušaku, zatim govori o potrebi, da se što pre zagrebačka omladina organizuje i stupi u Savez.

21.) Drug Milanović podnosi izveštaj o radu Varaždinskog mesnog udruženja.

Izveštaj delegata ostalih hrvatskih udruženja izostao je, jer su delegati zakasnili.

Posle ovih izveštaja predsednik zaključuje sednicu i zakazuje idući sastanak za 3 časa po podne.

Posle podne.

Pre prelaska na dnevni red drug Krznarić predlaže, da se pristup na kongres dozvoli samo delegatima, koji imaju legitimacije i osobama, koje su dobile ulaznice. Ovo se prima i prelazi se na dnevni red.

Drug Milanović podnosi referat o pučko-prosvetnom radu varaždinskog udruženja s pogledom na pučko-prosvetni rad u opšte.

Drug Švrljuga smatra, da treba što pre pristupiti praktičnom radu na podizanju prosvete: osnivati analfabetske tečajeve, stvarati knjižnice itd.

Drug Tomašić iz Zagreba podnosi izveštaj o radu Djačkog Ferijalnog Saveza. Govori o radu pre rata, o nesuglasicama i nemarnosti raznih članova uprave. Napada rad referenta Dj. F. S. za Srbiju.

Drug Timotijević misli, da treba govoriti o Fer. Savezu u toliko u koliko ima veze s nama, a ne o sporovima, o kojima će se govoriti na kongresu Fer. Saveza. Nalazi da je Tomašićev govor konfuzan. On govori o odnosu „Dj. F. S.“ i „S. J. S. U.“ Predlaže, da Centralna Uprava stupi u što čvršću vezu sa Ferijalnim Savezom i da uprava „S. J. S. U.“ primi rasprostiranje Fer. Saveza u srednjim školama, jer se i naš cilj slaže sa ciljem Fer. Saveza.

Ovaj se predlog prima.

Zatim se razvija debata o tome, dali se tog dana rešava o programu. Neko napominje, da će se sva pravila morati da izmene.

Francen govori o nemogućnosti, da se radi po celjskim pravilima. Misli, da ova pravila treba odbaciti i izraditi nova.

Goslar i Bajić napominju, da su to pravila Jugoslovenske slobodomiselnne omladine, koja su sva udruženja primila, čim su stupila u savez i da ih ne možemo odbaciti, nego samo menjati.

Debata o tome između Bajića, Goslara, Francena, Timotijevića i Kovačevića.

Počinje se debata o tome, dali će se svak, koji se javi, primati u naš savez.

Timotijević misli, da se primi svak, koji se slaže s našim pravilima i programom.

Dokazuju mu, da ih ima, koji će na taj način ući u savez sa namerom da ga rastire.

Kovačević govori o tome, kako se ne može znati, ko je slobodouman a ko nije. Svakog treba primiti bez obzira dali je komunista, nacionalista ili čak klerikalac.

Goslar misli, da Kovačević ne poznaje klerikalce, čim tako govori. Razvije se žučna debata.

Najzad se rešava, da redakcijski odbor sastavi precizan program za sutrašnju sednicu i sednica se zaključuje u 5½ časova.

Drugi dan.

Pre podne.

Predsednik Deutsch otvara sednicu u 9 časova pre podne: čita imena delegata, koji imaju pravo glasanja.

Na redu je čitanje: pretresanje programa.

Timotijević predlaže, da se pretresaju pravila a o programu, da se govori kad se dodje u pravilima do tačke, koja govori o cilju saveza. Ovo se prima.

Bajić čita prvu tačku pravila. Prima se sa tom izmenom, da se mesto «organizacija» metne «udruženje».

Pre nego što se prelazi na drugu tačku, padaju dva predloga. Francen predlaže, da se predsedniku dâ vlast, da govorniku oduzme reč kad se udalji od predmeta. Bajić predlaže za podpredsednika zbora Ivana Krznarića. Oba se predloga primaju.

Bajić čita referat Eužena Lovšina «Naše ideje», koji ima veze sa drugom tačkom pravila, o kojoj će se debatovati. Po predlogu Francenovom rešava se, da ovaj referat bude štampan u prvom broju «Preporoda».

Zatim Bajić čita nacrt programa, koji će se u pravila uneti mesto tačke: Cilj saveza.

Nadežda Savatijević iz Niša se ne slaže sa drugom tačkom, po kojoj nijedan član saveza ne sme, da bude član političke organizacije.

Goslar i Rapè brane tu tačku; vele, da je bolje, da jedan srednjoškolar samo posmatra i da stupi u politički život tek docnije, kad već bude imao prečišćene pojmove.

Prelazi se na debatu o drugim stvarima, koje treba uneti u program. Kovačević predlaže, da se unese, da savez prima latinicu i srbohrvatsku ekavštinu.

Goslar i Francen govore o teškoćama za Slovence, da prime srbohrvatsko narečje. Dosta duga debata između Rapèta, Milanovića, Selenića, Timotijevića i gornjih. Najzad se rešava, da ovo udje u program sa tom izmenom, da savez radi na primanju ekavštine srbohrvatske i latinice.

Kovačević predlaže, da se u program unese rad na izjednačenju školskog programa i udjbenika u celoj Jugoslaviji.

Krznarić i Rapè vele, da to može biti tek onda, kad se izjednači prilike i okolnosti, pod kojima djaci uče. Oni misle, da n. pr. drugovi iz Srbije imaju mnogo da rade i na svom kulturnom razviću, koje je ometeno raznim okolnostima.

Rešava se, da se unese u resoluciju, da će se na tome raditi u granicama mogućnosti.

Krznarić iznosi, da se praktički program saveza popuni još sa ovo nekoliko tačaka:

- 1.) Osnivanje omladinskih i prosvetnih društava.
- 2.) Držanje i priredjivanje sastanaka pozivajući članove i narod.
- 3.) Otvaranje narodnih knjižnica i čitaonica.
- 4.) Izdavanje lista za narod i omladinu.
- 5.) Podupiranje članova i omladine moralno i materialno.
- 6.) Držanje analfabetskih tečajeva.
- 7.) Otvaranje t. zv. specijalnih tečajeva.
- 8.) Gajenje sokolstva, priredjivanje izleta.
- 9.) Širenje apstinentske misli, štednje i drugih vršina.
- 10.) Podupiranje rada društava sa sličnim zadatkom.

Francen misli, da 9. tačku možemo i izbaciti. Kovačević i Selenić misle, da i ona ostane. Ovo mišljenje usvaja i kongres.

Zatim se razvija debata povodom visine i načina skupljanja članarine. U debati učestvuju Goslar, Francen, Timotijević, Švrljuga, Selenić, Vukadinović sa raznim predlozima. Najzad se prima predlog Krznarića, da se od svakog člana traži upisnina u iznosu od 1 din. za troškove Centralne Uprave, dopunjen predlogom Timotijevića, da Centralna Uprava može, da traži izvesan procenat u slučaju velike potrebe ali uz naknadno odobrenje kongresa. Prinos članova, koji se preko godine upisuju, šalje se svaka tri meseca.

Ostale tačke pravila ostaju onakve kakve su.

VI Prava članova.

Vukadinović (Niš) predlaže dopunu: i da čitaju svoje radove. Prima se.

Debata o članovima.

Timotijević primećuje da nije rešeno, koji su članovi redovni a koji vanredni. Pita, dali će studenti i učenici nižih razreda biti redovni ili vanredni članovi. Iznosi razloge, da svi budu redovni i da imaju ista prava.

Oko ovoga duža debata. Najzad se rešava, da su vanredni članovi i da imaju sva prava redovnih članova sem prava glasanja.

Zatim po predlogu Francena rešava se, da dobrotvorom saveza postaje lice koje Centralnoj Upravi položi 50 din., a utemeljačem onaj koji priloži 25 din.

Predsednik zaključuje sednicu u 11½ časova i zakazuje iduću za posle podne u 2 časa.

Posle podne.

Predsedava drugarica Milanović.

Goslar čita svoj referat: O mesnim organizacijama.

Deutsch govori o tome, da SVSV. treba što manje da goji nogomet. Opširno razlaže rdjav uticaj nogometa na pojedince.

Timotijević primećuje, da se je Deutsch udaljio od predmeta. Govori se o lakoj atletici i sokolstvu.

Prelazi se na čitanje pravila. Kovačević čita.

Čl. 9. Timotijević je protiv toga, da predsednika i tajnika mesnog udruženja kandiduje mesni odbor. Njih imaju da biraju sami članovi. Selenić se slaže s njim. Njihovo se mišljenje usvaja.

Čl. 10. Francen se izražava za što veću autonomiju mesnih udruženja. Misli da ne treba određivati tako detaljne stvari.

Timotijević misli da se 10., 11., 12. i 13. tačka izbace pošto su nepotrebne. On smatra da će broj članova uprave u jednom mesnom udruženju biti određivan prema potrebi.

Francen je za to, da se samo odredi odnos mesnog udruženja prema Centralnoj Upravi, a da se ostalo ispusti.

Njina mišljenja zastupaju i Selenić i Vukadinović. Rešava se, da se zadrže samo 9. i 14. tačka i da se odredi odnos prema Centralnoj Upravi.

Čl. 15. Bajić čita svoj referat o Centralnom Odboru, župnim upravama, referentskim mestima, njenom delokrugu i razmjerjem medju njima. Referat se sa dopadanjem prima.

Timotijević govori o tehničkoj nemogućnosti toga, da se od predsednika mesnih udruženja u jednoj oblasti stvori uprava. On je za to,

da se ceo deo pravila (VIII), koji govori o Pokrajinskim Upravama, izbaci i da se potpuno izmeni.

Carević misli da treba u Centralnoj Upravi da postoje sekretari za svaku oblast po jedan.

Francen i Deutsch nisu za to. Oni predlažu referente.

Razvija se debata, u kojoj učestvuju još Kovačević, Vulović, Zorko i Savatijevićeva. Najzad je rešeno, da se 15., 16. i 17. član izbace. Postojeće referenti, čija će se referentska mesta docnije odrediti.

Kovačević čita IX. deo pravila, koji govori o Centralnoj Upravi. Milanović predlaže, da postoji pored Centralne Uprave Nadzorni odbor. Deutsch i Vukadinović su protiv Nadzornog odbora. Kovačević predlaže ovaku dopunu pravilima: «Nadzorni odbor se sastoji od 3 člana. Ako uprava ne radi, Nadzorni odbor saziva kongres i predlaže, da se uprava smeni.» Ovo se prima.

Čl. 25. rešava se po Timotijevićevom predlogu, da glasi ovako: Glavnu skupštinu saziva Centralni odbor redovno godišnje ili Nadzorni odbor po potrebi.

Čl. 26. Kovačević misli, da ovako ostane. Debata izmedju njega, Milanovića, Timotijevića, Vukadinovića. Najzad se prima predlog Švrlljuge, koji predlaže: za svakih 50 članova 1 delegat a za ostale članove, ako ih je više od 10, opet jedan delegat.

Dalje padaju razni predlozi o pravu glasanja na kongresu. Govore Kovačević, Goslar, Krznarić, Zorko. Predlozi su ovi: 1. Svako udruženje ima samo jedan glas; 2. ako svi delegati jednog udruženja nisu došli na kongres, onome, koji je došao, daje se toliko glasova, koliko bi bilo delegata; 3. svaki prisutni delegat ima po jedan glas. Glasanje. Prima se treći predlog.

Čl. 27 Timotijević govori o nemogućnosti odlaganja kongresa. Kongres treba održati pa ma koj broj delegata bio prisutan.

Milanović traži, da se delegati prijave upravi na dva meseca ranije pre kongresa.

Ovi se predlozi primaju dopunjeni predlogom Kovačevića: Da Centralni odbor sazna je mišljenja svih mesnih udruženja, i prema tome određuje dan, kad se kongres mora održati. Dakle, iz pravila je izbačeno: ...«u tom slučaju kongres se saziva posle 14 dana...»

Švrlljuga pita, dali će moći Centralni odbor iz svoje kase da snosi sve troškove oko kongresa. Rešava se, po predlogu Milanovića i Guteše, da, ako bude deficita, Centralna Uprava razreže taj deficit na sva udruženja.

Sednica se prekida u 5 časova i zakazuje iduću za 28. u 8½ časova.

RAZNE VESTI.

Poziv vsem organizacijam. Poročajte nam o kulturnem delu v organizacijah in o kulturnih dogodkih iz svojih mest. Važna bi bila poročila o novih velikih literarnih delih in o jubilejih velikih mož in dogodkov. S tem se goji ona kulturna skupnost, ki nas vzgaja v en narod. „Preporod“ bo seveda redno mesečno izhajal.

V začetku leta 1920. so imeli srednješolci južno-čeških organizacij (družin) svoj redni kongres, kateremu je prisostvovalo 16 delegatov, ki so zastopali 1200 članov. Na kongresu je bilo zastopano tudi akademsko društvo „Pracheu“. Ob tej priliki so zastopniki češkega dijaštva pozdravili celokupno jugoslovansko srednješolsko omladino in pozivali na obojestransko vzajemno delo!

Tovarši in tovarišice, ki žele stopiti v korespondenco s Čehoslovaki, naj se obrnejo naravnost na adresu: Vladimir Braun, Česke Budějovice, Gimnazija.

Vse tovariše in tovarišice, katerim so znane adrese omladine v Franciji in Angliji, naprošamo, da nam jih sporoče in tako zamoremo stopiti z njimi v stik. Adresa uredništva: Branko Goslar, Breg 10, Ljubljana.

Apeliramo na posamezne družine, da v smislu varaždinskih sklepov pobere prispevke za tiskovni sklad in s tem zagotove listu materialno podlago. Naročnina, mesečnina in vsi uprave se tikajoči spisi se pošiljajo na naslov: Franc Plečko, Poljanski nasip 48, Ljubljana.

Umetniški teden v Ljubljani. V Ljubljani smo imeli „umetniški teden“. Z veliko barnumsko reklamo se je obetalo, da pride med nas nekaj čisto novega: pisalo se je o novih umetnikih, ki so dosegli vkljub svoji mladosti že „kulminacijo“ vsega, kar je rodila dosedanja slovenska umetnost. Pisalo se je o novi umetnosti, ki je v primeri z njo vse, kar je bilo prej, le stara šara. Nova umetnost je baje edino prava umetnost: resnična, občutena, brez šminke, polna lepote in resnice. Zato je bilo precej zanimanja za novo smer. Ob priliki pokrajinske razstave v Novem mestu so pisali zastopniki nove struje v časopisih navdušena poročila o uspehih. Oni, ki so poznali „Plamen“ in razne druge visokoleteče literarne revolucije, so gledali na to prireditve bolj z mimiimi očmi. Prišel je „umetniški teden“. Prvi je nastopil Marij Kogoj, glasbenik - skladatelj. Dvorana v „Unionu“ je bila precej polna. Kogojeve skladbe imajo svoje posebnosti in zanimivosti in bi pod roko virtuoza morebiti pokazale tudi svoje krasote, skladatelj pa je sam igral svoje skladbe in tako je izostal zunanji vtis. Notranje lepote so se dale slutiti, pa niso bile tako mogočne, da bi v tem videli revolucijo vse naše glasbe. Temu večeru je sledila Podbevškova soareja v gledališču. Pesnik, ki je znan kot sotrudnik „Dom in Sveta“, je čital svoje futuristične pesmi pod naslovom „Človek z bombami“. To so bile res bombe, napolnjene z raznim

materijalom. Jezikovnih krasot je v njih malo, efekt leži v nenavadnih primerah in v visokoletečih nesmislih, ki naj nadomestujejo velike ideje. Psihiater dr. Šerko je to pesnikovanje presodil s svojega stališča in sliši se, da izidejo spisi, ki jih je gosp. psihiater zbral v svojem delokrogu, in bo podan baje zanimiv primer take poezije. S tem ne trdimo, da je poezija v tem smislu nemogoča — saj ima Italija svojega Marionettija — ali je pa v tem res kaj velikega, bo pokazala šele bodočnost, zato so se nam zdeu slavospevi, ki jih je prineslo neko časopisje, prenašani. Naša kultura se daleko ni tako prenašena, da bi morali hlastati po ekstravagancah in specialitetah: naš narod potrebuje zdrave, krepke umetnosti: kdor pa hoče gojiti samo „umetnost zaradi umetnosti“ (l'art pour l'art), ta pa najbrže ne bo videl napredka v tem, kar smo slišali na Podbevškovi soareji: je v tem le malo revolucije: kar je zdravega, se lahko razvije in spopolni, kar pa je narejenega, bo izobnelo, kakor oni večer. — Najlepsi del „umetniskega tedna“ je bila XXVIII. umetniska razstava v Jakopičevem paviljonu. Tam se je zbralo nekaj mladih upodabljajočih umetnikov (Kraj, Jakel i. dr.), ki kažejo mnogo mlade sile, iščejo novih oblik in barv in skusajo podati silen vtis svoje misli z najpreprostejšimi potezami. Sicer je se vse mlado, kar se vidi na razstavi, a to je lepo in obeta bodočnosti. Kake nove umetnosti tudi tu nismo zapazili — tudi tu je le boj za svobodo izražanja in poglobljenje v naravo, da bi se pokazale nove oblike. Vse to revoltiranje je nas spominjalo na nastop moderne pred tridesetimi leti — samo, da je bilo takrat več skromnosti in da so tedanji zastopniki moderne takoj v začetku pokazali mnogo velikega.

Druga obletnica našega ujedinjenja se je vršila slavnostno po vseh šolah s predavanji in deklamacijami. Pri programih je mladina sama sodelovala. Zeletj bi bilo, da bi se v ta namen izdale primerne zbirke, kakor jih imajo na Češkem, da se posebno po manjših krajih kaj primerne izbere, ker so različne deklamacije v vseh treh narečjih tu in tam težko dostopne.

500 milijonov frankov za jugoslovanske kulturne potrebe. Mlada Jugoslavija potrebuje za svoje kulturne namene velike vsote, kajti mi moramo marsikaj šele ustvariti, kar so drugi narodi že imeli. Zato bo vsak kulturni Jugoslovan pozdravil veliko vsoto 500 milijonov frankov, ki je kot brezobrestno posojilo na razpolago za naše najnujnejše kulturne potrebe. To je zasluga demokratov. V Ljubljani bodo odkupljeni, oziroma ustanovljeni sledeči kulturni zavodi: odkupi se Jakopičev umetniški paviljon, odkupi se dramsko gledališče, ustanovi se „Dijaški dom“ in Narodna knjižnica. Vse te ustanove bodo za naš kulturni razvoj važne, zato z veseljem pozdravljamo to akcijo, ki naj bi pospešila naše kulturno delo. Akcijo sta vodila minister prosvete Pribičević in referent za kulturne zadeve, pisatelj Branislav Nušić.

Obletnica Cankarjeve smrti. Obletnice Cankarjeve smrti bi se morale spominjati vsako leto naše šole s tem, da sredi decembra posvete eno uro slovenščine temu velikemu slovenskemu geniju. Najprimernejše je, da se poleg kratkega predavanja čitajo njegova dela.

† **Anton Kržič.** V Ljubljani je umrl znani urednik „Vrtca“ in „Angeljčka“ Anton Kržič. Bil je po poklicu duhovnik in katehet, nekaj časa je bil tudi član višjega šolskega sveta, kjer je vedno kazal odločno svojo zavest in je rekel nekoč nekemu slovenskemu strahopetcu, ki je boječe glasoval za vladnega nemškega kandidata: „Le više dvignite roko, da se bo videlo.“ Pisal je precej iz svoje stroke in tudi njegove povesti za mladino so bile zelo pobožne. Spominjamo se ga tu samo kot urednika „Vrtca“, ki je vzgojil naši literaturi že precej pisateljev. Saj vemo, da so pri nas skoraj vsi pesniki začeli sam: Cankar, Kette, Župančič in drugi vsi so pisali za „Vrtec“. In tekom let se je tam mnogo dobrega nabralo. Kržič je bil kot urednik dober vzgojitelj. Njegova korespondenca bo hranila mnogo mladih spominov. Ako je zapazil talent, se je potrudil, da ga je obdržal pri listu. Pomagal in svetoval je kakor je mogel. Marsikateri začetnik je dobil pri njem bodrilno besedo. Njegov „Vrtec“ je bil priljubljen med mladino. Mož je doživel visoko starost v stalnem delu za slovensko mladinsko slovo. V tem si je ustvaril lep spomin.

Jubilej Komenskega. Dne 15. novembra je minilo četrto tisočletje, ko je umrl v Nardenu pri Amsterdamu veliki češki pedagog Jan Amos Komenský (1592—1670). Komenský je ena največjih kulturnih postav v svetovni zgodovini. Bil je prorok in učitelj svojega naroda in vzgojitelj nove Evrope. Mnogo njegovih idej uresničuje še današnji čas. Društvo filozofskih slušateljev je slavilo njegov spomin na univerzi s predavanjem dr. Iv. Laha.

Desetletnica smrti Tolstega. Dne 20. novembra je minilo deset let, kar je umrl veliki ruski slovansko-kristjanski pisatelj in filozof Lev Nikolajevič Tolstoj. Tolstoj je največji slovanski duh in najmogočnejša postava Rusije XIX. veka. Danes po svetovni vojni tem bolj čutimo vznešenost njegovih nauk in globokost njegovih resnic. V slovenskih prevodih imamo večino njegovih leposlovnih del: Kozaki, Družinska sreča, Ana Karenina, Vstajenje in nekaj krajših povesti. Nimamo pa onih del, ki tvorijo temelj njegovega krščanskega nauka: „Kraljestvo božje v vas“, „V čem je moja vera“, „Moja izpoved“ itd. Zeleti bi bilo, da ravno Tolstega mladina mnogo čita in študira.

Učimo se ruščine. Človek bi pričakoval, da se bo v Jugoslaviji vsaj na srednjih šolah poučevala ruščina kot neobligaten predmet. Ako se učimo francoščine in angleščine, ki stane mnogo truda, bi morali tembolj gojiti največji slovanski jezik, ki ga govori 100 milijonov ljudi od Carigrada in Varšave tja do Tihega morja. Toda tako daleč v svojem slovanstvu še nismo prišli, gotovo pa je, da pride čas, ko se bomo namesto mrtve grščine učili žive ruščine, ki je posebno za Slovence najlažji slovanski jezik in

nam odpre vrata v največjo svetovno literaturo. Dokler se to ne zgodi, naj si mladina pomaga sama. Oni gg. profesorji, ki so se vrnili iz Rusije in poznajo jezik, bodo mladino gotovo pri tem podpirali. V Ljubljani se to že vrši na gimnaziji in liceju in pripravlja se baje tudi na realki. Važno je pri tem vprašanje knjig. Zato opozarjamo, da je rusko založništvo „Naša rječ“ v Pragi izdalo prav primeren „bukvar“, t. j. abecednik za začetnike in nekaj drugih knjig, ki jih lahko vsak čita in razume, kakor hitro se nauči cirilice. Naslov založništva je „Naša rječ“, Praga II., Kateřinska ul. 41. — Te knjige ima deloma v založbi tudi „Tiskovna zadruga“ v Ljubljani, ev. jih naroči za one, ki bi si jih želeli po več izvodov. S tem nam bo omogočeno, da se vsi čim prej naučimo lepega ruskega jezika.

* **Kako potuje Marconi.** Iznajditelj brezžičnega telegrama Marconi se je te dni pripeljal v Trst na zborovanje „Dante Alighieri“. Pripeljal se je na ladji Elektra, ki ima radiotelegrafo postajo in brezžični telefon, na katerem se lahko govori na več tisoč milj daleč, poleg tega ima mikrofon, s katerim čujejo gostje koncerte iz daljnih mest, n. pr. iz Pariza ali Londona. Ladja ima tudi druge priprave, ki kažejo vreme in opozarjajo na ev. nevarnosti.

Knjige za Božič. Vkljub velikim draginjam v tiskarstvu so naša založništva izdala zadnje čase nekaj del, ki bodo pomnožila naš izčrpani knjižni. Zato je dolžnost nas vseh, posebno pa mladine, da pospešuje domačo književnost s tem, da pridejo knjige med ljudi: priznati moramo, da je knjiga še danes najlepši in najcenejši dar. Zato podajamo pregled nekaterih važnejših del iz zadnjega časa na slovenskem književnem trgu. Imamo pred vsem tri pesemske zbirke: t. j. „Moderna francoska lirika“ v prevodu Ant. Debeljaka. V nji so izbrane boljše stvari iz najnovejše francoske literature in nam kažejo nove oblike in snovi, ki so se pojavljale v zadnjem času. (V založbi „Omladine“.) V „Novi založbi“ je izšla pesniška zbirka visoke vrednosti Vojeslava Moleta: „Tristia ex Siberia“, ki je polna lepih misli in trpkih spominov z daljin Sibirije. Lepa poslanica mladini. Pred prazniki izidejo tudi Grudnove pesmi pod naslovom „Narcis“. Igo Gruden je tih intimen lirik in bo njegova prva zbirka imela v sebi mnogo lepega. Cankarjevi častilci bodo pomnožili 33 Cankarjevih knjig z novo knjigo „Mimo življenja“, ki nam podaja feljtone iz njegovih mlajših let. Lep božični dar so „Obiski“ Izidorja Cankarja, ki delajo v vsakem oziru čast naši novejši književni produkciji. Posebno dobrodošli bodo oni jugslovanski mladini, ki ji predstavitelji naše umetnosti niso še poznani. Za mladino je poskrbela deloma „Učiteljska tiskarna“ z raznimi mladinskimi spisi, deloma pa „Tiskovna zadruga“, ki je izdala lepo ilustrirano povest „Bob in Tedi“ in pa otroške pesmi Zmaja Jovanoviča v prevodu Al. Gradnika. Za one, ki žele duhovite satire, smo dobili v zadnjem času dva prevoda Anatola Francea: „Kuhinja pri gospe Gosji Nožici“ in „Pingvinski otok“ — iz ruščine smo dobili Čehova: „Sosede“ in Puškinovo „Pikovo damo“. Lepo zabavno delo so Igo Kašove „Dalmatinske po-

vesti“, za filozofe in politike pa je izšel „Vladar“, znano delo Machiavellija, ki naj ga mladina dobro spozna. Širite povsod slovensko knjigo.

Poljska himna „Rota“ (Četa). Znana je poljska himna: „Jeszcze Polska nie zginęła“ (Še Poljska ni izgubljena), ki je nastala v poljskih legijah v Italiji v dobi napoleonskih vojen (1797). Pred dvema letoma smo slišali v Ljubljani svečano poljsko himno: „Zdywnem pożarów“. Med tem pa si je priborila popularnost himne pesem „Rota“, ki jo je zložila znamenita poljska pisateljica Marija Konopnicka. Tri kitice te pesmi se glase:

Nie damy ziemi, skąd nasz ród,
nie damy pogrzesć mowy;
polski my naród, polski lud,
królewski szczerp Piastowy.
Nie damy, by nas zgnębil wróg!
Tak nam dopomóż Bóg!
Tak nam dopomóż Bóg.

Nie będzie Niemiec pluł nam w twarz.
ni dzieci nam germanił.
Stanie do boju hufiec nasz,
Duch będzie mu hetmanil.
Pójdziem, gdy zagrzmi złoty róg!
Tak nam dopomóż Bóg!
Tak nam dopomóż Bóg.

Do krwi ostatniej kropli z żył
broniec będziemy Ducha,
aż się rozpadnie w proch i w pył
krzyżacka zawierucha.
Twierdzą nam będzie każdy próg!
Tak nam dopomóż Bóg!
Tak nam dopomóż Bóg.

Ne damo zemlje, od koder je naš ród,
ne damo pogrebsti svoje govorice;
poljski smo mi naród, poljsko ljudstvo,
kraljevske pleme Piastov.
Ne damo, da bi nas zatri sovrág!
Naj nam pomore Bog!
Naj nam pomore Bog.

Ne bo nam Nemeč pljuval v obraz,
ne dece nam germanil.
Stopi v boj krčelo naše,
Duh nam bo voditelj.
Pojdemo, ko zagrmi zlati rog!
Naj nam pomore Bog!
Naj nam pomore Bog.

Do zadnje kaplje krvi iz žil
bomo branili Duha,
dokler ne razleti v sip in prah
križarski metež.
Trdnjava nam bode vsak prog!
Naj nam pomore Bog!
Naj nam pomore Bog.

Kakor vidimo, je pesem ostro naperjena proti Nemcem; posebe se spominja nemških križarjev (nemškega viteškega reda), ki so v srednjem veku zanesli nemštvo na poljsko zemljo vzhodno od Gdanska, a so bili končno od Poljakov pri Grünwaldu

(1410.) poraženi. Zgodovinski je tudi spomin na Piaste, prvo poljsko dinastijo.

„Roto“ je Konopnicka zložila nekako l. 1903. Takrat so Prusi začeli posebno nasilno postopati proti Poljakom na Poznanjskem. Šolski otroci so bili (v Wžešnji, vzhodno od Poznanja) tepeni, ker niso hoteli nemški govoriti; vsled tega je prišlo do splošnega šolskega štrajka poljskih otrok. Iz tega razpoloženja nacionalne razdraženosti je potekla „Rota“ Marije Konopnicke. Okoli l. 1910. so jo začeli skantati peti kot svojo pesem. Zdaj je postala splošno narodna himna. Ob svečanih prilikah se poje: „Jeszcze Polska nie zginęła“, sicer pa „Rota“.

Dr. Fr. I.

Listnica uredništva. Vsled preoblega dela v tiskarni se je tisk prve številke „Preporoda“ zakasnil za cel mesec. Bilo je to nam tem bolj neljubo, ker smo vedeli, da ga naši tovariši že težko pričakujejo. Poslej bomo skušali biti bolj točni, tako da bo „Preporod“ izhajal redno vsak mesec. Vemo kakšnega pomena je dober mladinski list za današnje čase, zato želimo, da bi se okoli „Preporoda“ zbrala vsa naša učeca se mladina. Hočemo ustvariti list, ki naj nudi mladini obilo dobrega in zanimivega čtiva. Želimo, da ga piše mladina sama — zato vabimo vse na sodelovanje. Nekaj gradiva smo morali odložiti za prihodnjo številko. Vabimo naše mlade moči, ki se spuščajo na literarno polje, da nam pošljejo svoje stvari v presojo. Skušali bomo gojiti zmerno in pravično kritiko. Kar bo dobrega, bomo priobčili, o drugem bomo povedali svoje mnenje v posebni rubriki. „Preporod“ pa ni leposloven list, ampak glasilo demokratične mladine, zato je treba pojasnjevati važna vprašanja, ki se tičejo dijaštva in njegovega dela. Ker imamo politike drugod preveč, bodi naše delo predvsem namenjeno samoizobrazbi, prosveti in narodni kulturi. Dobrodošli bodo nam tudi članki tehnične vsebine, posebno o novih iznajdbah in o razmahu moderne industrije. Treba je, da mladina v tem oziru razširi svoje obzorje. Ko bi ne bil tisk tako drag, omogočili bi mladini ilustriran list, kakor jih imajo drugi narodi, v naših razmerah to danes ni mogoče. Od naših tovarišev je odvisno, da se list razširi in spopolni: zato vabimo vse na delo. Vsak naj smatra za svojo dolžnost, da si kupi list in da ga širi pri svojih znancih. Tako bo mogoče s časom kaj boljšega in stalnega ustvariti. Želimo biti dostopni vsem dijaštvu vseh razredov in podajati stvari, ki so za vse zanimive. Zato bomo poročali tudi o sočasnih kulturnih dogodkih. „Preporod“ naj družijo vse jugoslov. dijaštvo v eni misli: da je dolžnost mladine, pripravljati se za skupno veliko delo v bodočnosti. Zato nam bodo potrebna poročila iz vseh jugoslovanskih mest. Dobre nasvete bomo vpoštevali in skušali ugoditi vsem željam, kolikor bo mogoče. Tako bomo skušali kazati pravo pot napredka v smislu našega narodnega edinstva in enotnosti države. Vemo, da je v naši mladini mnogo dobrih mladih sil, te hočemo združiti in dvigniti. Želimo vsem našim tovarišem vesel Božič, v nadi, da jih bo takoj v začetku novega leta pozdravila že druga številka „Preporoda“. Zdravo!